

FILOSOFIAN KOE 13.3.2013 HYVÄN VASTAUKSEN PIIRTEITÄ

Alla oleva vastausten piirteiden ja sisältöjen luonnehdinta ei sido ylioppilastutkintolautakunnan arvostelua. Lopullisessa arvostelussa käytettävistä kriteereistä päättää tutkintoineen sensorikunta.

Filosofian kokeen vastauksia arvioidaan kuuden eri näkökohdan valossa: tieto, ymmärtäminen, soveltaminen, analyysi, synteesi ja arvioiminen. Nämä ovat toisiinsa liittyviä näkökohtia ja osin hierarkkisessa järjestyksessä.

Filosofian kokeessa voidaan arvioida vastauksia ns. SOLO-mallin mukaan (Structure of the Observed Learning Outcome). Siinä vastaukset on jaettu viiteen eri luokkaan.

Heikoin vastaus on esistruktuurisella tasolla tai kysymys on ymmärretty väärin. Tällä tasolla on kolme vastaustyyppiä:

- kokelaan vastaus ei liity asiaan
- vastaus toistaa vain sen, mitä kysymyksessä on jo sanottu
- kokelas kirjoittaa irrallisen näkökohdan.

Yksistruktuurisessa vastauksessa on yksi asiaan selvästi liittyvä seikka. Vastauksen aines on kuitenkin muuten satunnaista, eikä vastauksella ole jäsentynyttä rakennetta.

Kolmas taso on rakenteeltaan jäsentyneempi. Vastauksessa on useita asiaan liittyviä seikkoja, mutta niiden liittäminen toisiinsa on luettelomaista.

Suhteutetussa vastauksessa kysymyksen kannalta asiaan kuuluvia näkökulmia on liitetty toisiinsa johdonmukaisella ja järkevällä tavalla. Vastauksesta tulee koherentti kokonaisuus, joka selittää kysymyksen ongelman.

Kehittyneessä jäsentelyssä kysymykseen liittyvä asiaan kuuluva aineisto on esitetty suhteutettuna. Käsitteet ja perustelut muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden, joka vastaa tehtävään liittyviin kysymyksiin sekä pohtii vaihtoehtoisia lähestymistapoja. Näin tulevat esille tieto, ymmärtäminen, soveltaminen, analyysi, synteesi ja arvioiminen.

Tehtävä 1

a)

Ihmisenä oleminen ei ole vain markkinoilla olemista. Voidaan ajatella, että ihmisarvo on perustavin arvo eli itseisarvo, jota ei enää saa muuntaa välinearvoksi. Vastaaja voi pohtia arvojen olemusta.

b)

YK:n määritelmän mukaan ihmisarvo on universaali, luovuttamaton ja jakamaton. Vastaajan tulee määritellä oma käsityksensä ja perustella se.

Tehtävä 2

Totuus ei ole ongelmaton tiedon tuntomerkki. Väitteen totuuden perustelut voivat liittyä kokeemukseen ja havaintoihin sekä ristiriidattomuuteen suhteessa muuhun perusteltuun tietämykseen. Väite ei saa olla sisäisesti ristiriitainen. Väitteen perusteltavuudella tarkoitetaan, että väitteen totuusarvoa voidaan verifioida.

Vastaaja tuntee kolme klassista totuusteoriaa ja osoittaa tuntevansa analyyttisen ja synteettisen totuuden eron. Hän voi myös kuvailla tiedeyhteisön saavuttamaa konsensusta totuuden määrittelynä. Väitteen sisältöä ja perusteltavuutta voi selventää esimerkein, kuten erittelemällä seuraavan kaltaisia väittämiä: "Suomen kuningas on kaljupää." tai "Moritz asuu Auringossa ja ohjaa Maapallon kehitystä."

Tehtävä 3

Terveys tai toimintakyky on yleisesti hyväksytty arvo. Oman ruumiin terveyden vaarantamista voidaan pitää eettisesti pahana, mutta toisaalta nykyisin ajattelemme, että jokainen omistaa itsensä ja jokaisella on oikeus määrätä omasta kehostaan. Kilpaurheilussa suorituksia parantavien aineiden moraalisuus liittyy reilun pelin periaatteisiin. Sekä kilpailuun että kuntoiluun kuuluu yleisesti hormonien käytön kieltä. Kieltoa ja rajoituksia voidaan perustella moraalisesti ja muista syistä. Kehonmuokkaus liittyy myös esteettisiin arvoihin.

Kuntourheilun ideana on vaalia fyysistä ja henkistä hyvinvointia. Hormonien käyttö on ristiriidassa tämän tavoitteen kanssa. Osa kilpaurheilusta on ammattimaista viihteen tuottamista, jolloin urheilun yhteys klassisiin olympialaisiin arvoihin on väljähtynyt. Kilpaurheilua pitää valvoa lakien ja sopimusten avulla, koska taloudelliset intressit syrjäyttävät eettisyyden. Kiellettyjen aineiden ja keinojen käyttäminen vähentää urheilun eettistä oikeutusta niin kilpa- ja kuntourheilijoiden kuin suuren yleisönkin silmissä, erityisesti epäilysten ja kiinni jäämisen lisääntyessä.

Lisää sisältöä tuovat yhteisöeettinen näkökulma, viittaukset esimerkiksi Platoniin, Aristoteleeseen tai Kantiin ja ruumiinfilosofiaan.

Tehtävä 4

Yleisin tuloerojen perustelu on, että tuloerot hyödyttävät kaikkia. Yksilön kohdalla ne voivat lisätä ahkeruutta, kyvykkyyttä ja erityistaitoja. Adam Smithin ajattelua seuraten voidaan esittää, että egoismi ja erityiset edut kääntyvät markkinoilla yhteiseksi hyväksi ja yleiseksi eduksi, tosin edellyttäen perustavien eettisten periaatteiden vallitsemista (vrt. viime vuosikymmenen pankkiskandaalit). Tuloerojen oikeutusta rajoittavat eettiset ja sosiaaliset näkökohdat.

Vastauksessa on hyvä ymmärtää sosiaalisten prosessien ketjuuntuminen: Kasvat tuloerot lisäävät epäsosiaalisuutta. Osattomiksi jäävät katsovat, että julkinen valta ei huolehdi heidän oikeuksistaan. Reiluuden kadotessa lakia ei enää pidetä velvoittavana. Yhteiskuntarauhan häiriintyminen, rikosten lisääntyminen, kasvava sairastuminen yms. eivät ole lopulta suurituloisten etu. Hekin joutuvat maksamaan vähintään viihtyvyyden ja turvallisuuden heikentymisestä.

Reiluuden ja kohtuullisuuden ongelman kohtaaminen on luonteva alku vastaukselle.

Tehtävä 5

Ihminen ei saa suoraa tietoa todellisuudesta, vaan hän saa sitä erehtyvien aistiensa välityksellä. Elämme yleisesti uskomusten varassa. Tosiksi uskomuksiksi esitetyt väitteet voivat osoittautua erehdyksiksi.

Tehtävä 6

Kausaalisessa selittämisessä lähtökohtana ovat alkutilanteessa vaikuttavat syyt ja vallitsevat lainalaisuudet. Ne määräävät tekoja. Intentionaalisessa selittämisessä lähtökohtana on tekijän asettama päämäärä (kr. telos). Teko on aikomusten ja tavoitteiden toteuttamista.

Tehtävä 7

a)

Suvaitsevaisuus vähentää enemmistöstä poikkeavien kokemia sosiaalisia paineita. Näin se kannustaa kaikkia mielipiteistä, yksilöllisistä ominaisuuksista ja kulttuuritaustasta riippumatta toimimaan yhdessä yhteisönsä hyväksi. Suvaitsevaisuuden vallitessa koko yhteisö hyötyy tilanteesta.

b)

Suvaitsevaisuuden raja on toiminnassa, joka tekee yleisen suvaitsevaisuuden mahdottomaksi. Monet vallankäyttäjät haluavat kaventaa suvaitsevaisuutta lisätäkseen valtaansa tai vaaliakseen kuviteltuja tai todellisia etujaan. He liioittelevat riskejä ja tulkitsevat yksioikoisesti niiden ihmisten ajatuksia, joilla on poikkeava tausta. Valistunut ihminen ymmärtää vastustaa rassistista äänenkalastelua.

Tehtävä 8

a)

Useimmiten vaihtoehdoksi asetetaan kristinuskoon pohjautuva näkemys, jossa Jumala on luonut eläimet, kasvit ja moninaiset oliot. Jumala ohjaa kehitystä. Myös monista filosofisista näkemyksistä voidaan päätyä darvinismin kieltämiseen. Esimerkiksi J. V. Snellman vastusti darvinismia Fichten ja Hegelin filosofioiden lähtökohdista käsin, toisin kuin vasemmistohegeliläiset, jotka puolustivat Darwinia.

b)

Tieteenfilosofisissa tarkasteluissa on vaikea esittää darvinismin perusajatuksille vaihtoehtoja. Kritiikki voi koskea sitä, mitä kehitys tarkoittaa ja millä mekanismeilla muutokset toteutuvat. Darwinismin vaihtoehdoissa esiintyy selviä ja implisiittisiä oletuksia, jotka itsessään ovat ongelmallisia. Sellainen selitys, joka selittää kaiken, ei itse asiassa selitä mitään. Tieteellinen selitys lähtee ilmiössä olevien yleisten ja erityisten lainalaisuuksien ymmärtämisestä sekä prosessien kuvauksista eikä kaiken kattavista teologisista ja filosofisista periaatteista.

Tehtävä +9

Tavat vaihtelevat. Sen sijaan keskeisten moraaliarvojen ytimen voidaan katsoa olevan sama. Kukin kulttuuri sävyttää esimerkiksi tapaa, miten lähimmäisenrakkautta koetaan ja ihmisarvoa tulkitaan. Taiteen ja uskonnon ilmaukset ovat juuri niitä seikkoja, joiden perusteella erottelemme kulttuureja toisistaan. Moraalialue ei ole suoraan erotteleva, mm. valehtelu ja varastaminen tuottavat yleisesti vähintään paheksuntaa. Konkreettisissa tilanteissa valehtelu ja varastaminen voidaan kuitenkin määritellä eri tavoin.

Tehtävä +10

a)

Hyve on ihmisluonteen kehittyvä ja ihmisenä kasvamiseen liittyvä ominaisuus. Se tekee ihmisestä hyvän ja erinomaisen vertaistensa joukossa. Hyveisiin harjaannutaan vähitellen. Pyrkimyksenä on saavuttaa pysyvä mielentila, jossa hyveen mukainen toiminta on luontevaa ja luonnollista. Hyveiden vastakohta ovat paheet. Kristillisessä perinteessä erikoisasemassa ovat seitsemän (kahdeksan) kuolemansyntiä. Hyveet muuttuvat eläviksi hyvekasvatuksen, harjaantumisen ja harjoittelamisen avulla. (2 p.)

b)

Perustavia klassisia yksilöllisiä hyveitä ovat kohtuullisuus, rohkeus ja viisaus, joista seuraa sosiaalinen hyve, oikeudenmukaisuus. Eri aikakausina hyveiden keskiössä on ollut erilaisia näkökohtia: uskonnolliset hyveet (teologiset hyveet usko, toivo ja rakkaus sekä kristinuskon arjessa nöyryys, kuuliaisuus, hurskaus ym.), ritarihyveet (ylpeys, naisen kunnioittaminen, rohkeus, uhrautuminen, kuuliaisuus auktoriteettien tottelemisena), kauppiaan hyveet, sotilaan hyveet ja nykyään puhe ammattihyveistä.

Kun lääkäreiden, poliisien, opettajien yms. ammatin harjoittamisen keskiössä olevista hyveistä on tehty sääntöjä, samalla niiden hyveluonne on "vesittynyt". Kyse ei ole enää mielialasta vaan sovittujen sääntöjen noudattamisesta ja juridisesta valvomisesta. Nykytilanteessa ei enää riitä, että ammattikunta sisäisesti ohjaa jäseniään ja rankaisee heitä rikkomuksista.

Uskonnollisten ja ritarihyveiden yhdistyminen ristiritareiden toiminnassa johti pahimmillaan käsitteettömään barbaarisuuteen, fanaattisuuteen ja ahneuteen. Tällöin toimittiin ajattelemattomasti, kohtuuttomasti, epäoikeudenmukaisesti ja raukkamaisesti, toisin sanoen rikkoen kaikkia Platonin ja Aristoteleen primaarisia hyveitä. (4 p.)

c)

Antiikin hyve-etiikan lähtökohtana on, että hyve tarkoittaa sekä yksittäistä hyvettä että perustavien hyveiden kokonaisuutta. Tällöin kohtuullisesti rikkailta varastava ei ole hyveellinen. Robin Hoodin tapauksessa voidaan yksiselitteisen epäoikeudenmukaisuuden tilanteen vallitessa argumentoida, että "vallassa olevia verottava" Robin Hood on hyveellinen, kun pysyy "eettisesti järkevissä rajoissa" ja kun hän toimii humanisuuden puolesta. (3 p.)